

NE AZ Ő NEVÉBEN!

Welt Online, 2010. november 29.

Michael Richter „jelenkortörténésznek és aforizmafáragónak” nevezi magát. El kell ismerni, ért a *bonmot* művészetéhez. „Nézetei lassacskán világos filozófiai rendszerré homályosultak” – olvasható aforizmái Szószegés címmel kiadott kötetében. A címet akár rejtett önvádaként is felfoghatjuk. A teológus és történész végzettségű Richter ugyanis, mielőtt 1981-ben áttelepült volna a Német Szövetségi Köztársaságba, a Stasi nem hivatalos munkatársa (SZT-tiszt) volt, amelynek megbízásából azután Nyugaton kellett karriert befutnia. Meg is tette: először a CDU-közi Konrad Adenauer Alapítványnál működött, 1994 óta pedig a drezdai Hannah Arendt Totalitarizmuskutató Intézetben (HAIT). Ennek a pályafutásnak vetett véget a *Die Welt* múlt szerdai tudósítása: a Thomas fedőnevű, nem hivatalos munkatársnak azonnali hatállyal felmondott az intézet kuratóriuma.

A múlt héti Richter még a békés forradalom szászországi szakértőjének számított, aki egyben a CDU vezette tartományi kormányzatnak az intézetben működő „szeme és füle”. Aki jól képzett, az kiképzett – foglathatnánk össze a történetet. Áttelepülése után Richter nyomban „felfedte” magát az Alkotmányvédelemtől, s csak találgathatjuk, mivel segítette előmenetelét az egyik vagy a másik titkosszolgálat. Mindenesetre 1991-ben sikerült olyan felmentő igazolást szereznie a Gauck vezette Hivaltól, amely „a körülmények áldozataként” tüntette fel, aki „kényszer hatására” cselekedett – ami a dossziéjában található egyértelmű állítások ismeretében legalábbis magyarázatra szorul.

Lehet, hogy a Hannah Arendt Intézet kuratóriuma és vezetése most azt hiszi, ezzel vége a válságnak, csak hogy erről szó nincs. Tisztázni kell ugyanis, egyáltalán miféle tudományos funkciója van az intézetnek. Az intézet értékelésére kiküldött „strukturális bizottság” már 2007-ben azt

állapította meg, hogy a HAIT munkatársai „csekély hatást gyakoroltak a szakmai vitákra”, és kevéssé kaptak a felkínált továbbképzési lehetőségen, különösen az után, hogy „kiderült, egyes előadások és viták angol nyelven lesznek megtartva”. Továbbá mivel határozatlan időre szóló szerződéssel alkalmazták őket, „a kutatási témák terén változtathatlanság és beszűkülés” volt tapasztalható – ami igencsak lesújtó ítélet.

És mégis enyhe megfogalmazás. Hiszen az intézet mindaddig leginkább Lothar Fritze nevű munkatársának téziseivel hívta fel magára a figyelmet, aki egyrészt elvetette, hogy a sikertelen Hitler elleni merényletet végrehajtó Georg Elser tettét morálisan igazolta volna a zsarnok meggyilkolásának szándéka, másrészt azt állította, hogy részben Winston Churchill brit miniszterelnököt is felelősség terheli a holokausztért.

Akárcsak Richter, Fritze is az NDK-ban nőtt fel, Karl-Marx-Stadtban (a mai Chemnitzben) a Textiltechnológiai Kutatóintézet munkatársaként élte szürke életét, ám a fordulatot követően már a rendszer kritikusaként és morálfilozófusként tündökölt. Némi ízelítő *A bombák terrorjának erkölce* című könyvéből jól rávilágít e morálfilozófia politikai intenciójára: „Tegyük fel, hogy plauzibilis állítás lehet az, hogy egy bűntett – például a zsidók megsemmisítése – nem vezethető vissza Hitler konkrét tervére és parancsára, hanem mondjuk egy »kumulatív radikalizálódási« folyamat eredményeként fogható fel, amely ebben a formában aligha lett volna elképzelhető, ha nincs a háború; ebben az esetben [...] a védekezőtől elvárható, hogy az igazságtalanság elleni stratégiája meghatározásakor számításba vegye a mindenre elszánt ellenség lehetséges radikalizálódását is.” Mivel Churchill ezt elmulasztotta azzal, hogy feltétel nélküli kapitulációt követelt, „óriási felelősség” terheli a náci bűneiért. És ez az ember dolgozik abban az intézetben, amely Hannah Arendt nevét viseli!

Épp itt rejlik viszont a probléma egyik forrása. Mert igaz, hogy Arendt *A totalitárius uralom elemei és gyökerei* című főművében azt írta, ez az uralom „Sztálin halálával éppúgy véget

ért Oroszországban, mint Hitler halálával Németországban”, Szászország tartományi kormányzata mégis azzal a céllal alapította meg a HAIT-ot, hogy terjessze ki a totalitarizmus amúgy is kétséges fogalmát a „második német diktatúrára” is. A két diktatúra egyetlen fogalom alá sorolása igen értékes szolgálatot tett a CDU-nak, amennyiben ellenfeleit – a Német Szocialista Egységpártot (SED) és utódpártjait – még a valóságosnál is rosszabb színben tüntette fel. És a totalitarizmus fogalmának bevetésével eltüntethető lett azoknak a konzervatív elitcsoportoknak a felelőssége, amelyek Hitlert hatalomra segítették, és támogatták eleinte még gyenge és egyáltalán nem „totalitárius” diktatúráját.

Pontosan ezért vonzotta magához az intézet azokat a történészeket, akik a holokauszt „historizálására” és – egy új „kultúrpatriotizmus” érdekében – a német bűn relativizálására törekedtek. Itt elsősorban az éveken át igazgatóhelyettesként tevékenykedő Uwe Backest kell megemlítenünk, aki 1990-ben Eckard Jessével és Rainer Zitelmannel együtt kiadta *A múlt árnyai* című kötetet mint annak a „fiatal nemzedéknek” a kiáltványát, amely a kötet fülszövege szerint félre kívánja söpörni a nemzetiszocializmussal kapcsolatos „tabukat”, hogy így szakíthasson a „népnevelő” történetírással. Backe volt az is, aki Fritzt arra bátorította, hogy jelentesse meg Elser bíráló könyvét, amit az intézet akkori igazgatója, Klaus-Dietmar Henke nem javasolt. Nem sokkal ezután kapta Henke a hírt, hogy „érintkezési stílusának problémái” miatt nem újítják meg a szerződését.

A múlt árnyainak szerkesztőit persze legalább annyira „népnevelő” szándék vezérelte, mint az általuk bírált történészeket: Zitelmán az Alexander von Stahl körül tömörülő „nemzeti liberális” FDP-frakcióhoz és a többek közt Karlheinz Weißmann által képviselt „konzervatív kultúrforradalomhoz” állt közel, míg Backes és Jesse a CDU-CSU köréhez tartozott. A HAIT jelenlegi igazgatójáról, Günther Heydemannról az intézet egykori munkatársai azt rebesgetik, hogy pozícióját a „CSU házi és udvari történészeivel”, Heinrich Oberreutherrel ápolta kapcsolatainak köszönheti.

Ami Thomas SZT-tisztet illeti, lepleződésének körülményei kíméletlen fényt vetnek a keleti tudománypolitikára: a Richter túlbuzgó NDK-bírála miatt mérgeződő Horst Schneider történész – aki jó kapcsolatait a „Stasi-beltagok” szövetségének köszönheti – elvtársai segítségével folyamodott, akik nem is haboztak egyeztetni információikat. Schneider mindazt, amit így megtudott, 2010.

július 3-án levélben közölte Richterrel és annak főnökével, Heydemann-nal. „Kérem, tekintse ezt a levelet olyan felszólításnak, amellyel kapcsolatban bizonyos határidők vannak érvényben” – írta Schneider azzal büszkélkedve, hogy marxistaként nem óhajt „a »szemet szemért« ótestamentumi módszerét követve cselekedni”, ami mégiscsak alig leplezett fenyegetésnek hangzik.

Hogy erre a gusztustalan kortársra volt szükség ahhoz, hogy napfényre kerüljön, amit mindenki megtudhatott volna, igazi szegénységi bizonyítványt állít ki arról az intézetről, amelynek állítólag a totalitárius uralom mechanizmusait kellene kutatnia, valójában azonban régóta a leglaposabb történetpolitikát műveli. Epp ideje véget vetni dicstelen történetének.

ALAN POSENER

Wessely Anna fordítása

EL A KEZEKKEL A MAGYAR FILOZÓFUSOKTÓL!

A *Magyar Nemzet* méltatlan támadássorozatot indított a magyar filozófia, esztétika és klasszika-filológia kiváló képviselői ellen. A célba vett személyek, többek között Bacsó Béla, Heller Ágnes, Radnóti Sándor, Steiger Kornél, Vajda Mihály és Weiss János a kortárs magyar bölcsészet legjelentősebb alakjai közé tartoznak. Ezt tanulmányok és kötetek sokasága támasztja alá és tanítványaik, kollégáik, vitapartnereik személyes tanúsága igazolja. Aki őket politikai kegyenceknek, sikkasztóknak, rablóbandának állítja be, az nemcsak a filozófusokat sérti meg, hanem a magyar tudományos életet. Tudomány és társadalom szembeállításuk komoly károkat okozhat a mai magyar kultúrának.

Természetesen mindenkinek joga, a sajtónak pedig egyenesen feladata, hogy pályázaton elnyert közpénzek felhasználását firtassa. Csakhogy itt nem erről van szó. A

támadásban semmiféle komolyan vehető tudományos vagy szakmai érv nem hangzott el, a cikkek tele vannak csúsztatásokkal, ártó szándékuk nyilvánvaló. Hangnemből, logikájuk egyes elemeiben emlékeztet a huszadik században már megélt értelmiségellenes kampányok stílusára.

A megtámadott filozófusok anyagi felelősségét vizsgálják meg az erre hivatottak, ha szükségét látják. Mi azonban, azok a szerkesztők és kiadók, akik tanulmányaikat, könyveiket olvassuk, akik írásait gondozzuk és kiadjuk, akik műveiket tanítjuk, vagy épp vitatkozunk velük, akik meg vagyunk győződve a megtámadott filozófusok szellemi rangjáról, tudományos felkészültségéről, akik nem vonjuk kétségbe az érintettek szakmai és etikai megbízhatóságát, akik olvasóik, kollégáik, tanítványaik, szerkesztőik, barátaik vagy csak távoli tisztelőik vagyunk,

***elhatárolódunk az ellenük indított lejárató-kampánytól,
és nem adunk fórumot az ellenük irányuló, szakmailag megalapozatlan,
politikai célú támadásoknak.***

2000
Aspecto
A Vörös Postakocsi
Balkon
Beszélő
BUKSZ
Ex Symposion
Fordulat
Helikon
Irodalmi Páholy
Jász Attila, az Új Forrás
főszerkesztője

Jelenkor folyóirat
Jószöveg Műhely Kiadó
Kalligram
Kiadó és folyóirat
Kijarat Kiadó
Literatura
Magyar Lettre Internationale
Metropolis
Műút
Kőrössi P. József,
a Noran Libro Kiadó
vezetője

Nyerges Gábor Ádám,
az Apokrif
főszerkesztője
Ókor folyóirat
Parnasszus
Revizor
Szénási Zoltán,
az Új Forrás szerkesztője
Thalassa
(Imago Budapest)
Závada Pál,
a Holmi szerkesztője